

кандидат економічних наук, Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"

СТІЙКІСТЬ ФІНАНСОВОГО СЕКТОРА: СУТНІСТЬ І ЗНАЧЕННЯ

FINANCIAL STABILITY: THE ESSENCE AND IMPORTANCE

Стаття присвячена визначенню сутності стійкості фінансового сектора. У статті досліджено особливості використання поняття „стійкість фінансового сектора” та зміст понять „фінансова стійкість” (financial soundness) і „фінансова стабільність” (financial stability). Проведено систематизацію та критичний аналіз науково-методичних підходів, що напрацьовані у вітчизняній і зарубіжній практиці, щодо визначення сутності стійкості фінансового сектора. Визначено ключові ознаки стійкості фінансового сектора.

Статья посвящена определению сущности устойчивости финансового сектора. В статье исследованы особенности использования понятия „устойчивость финансового сектора” и содержание понятий „финансовая устойчивость” (financial soundness) и „финансовая стабильность” (financial stability). Проведена систематизация и критический анализ научно-методических подходов, разработанных в отечественной и зарубежной практике к определению сущности устойчивости финансового сектора. Определены ключевые признаки устойчивости финансового сектора.

The article is devoted to the nature of stability of the financial sector. In the article the features of the term „stability of the financial sector” and the meaning of financial soundness and financial stability are considered. Author systematized and analyzed the scientific approaches to the nature of the stability of the financial sector. It was determined the key features of the financial stability.

Ключові слова: фінансовий сектор, стійкість фінансового сектора

Ключевые слова: финансовый сектор, устойчивость финансового сектора

Keywords: financial sector, financial stability

ВСТУП

Новим кроком розвитку практики фінансового нагляду стало виникнення і становлення макро-пруденційного нагляду, який спрямований на забезпечення стійкості не окремих фінансових посередників, а фінансового сектора в цілому. Поняття стійкості фінансового сектора є відносно новим – воно з'явилося на початку 90 р. ХХ століття і на сьогоднішній день перебуває на початковій стадії розробки і дослідження. Зауважимо, що виникнення цього поняття пов'язане із цілою низкою проблем і криз у фінансовому секторі, з якими стикнулися уряди і центральні банки різних країн в останні десятиліття. Питанням дослідження стійкості фінансового сектора, фінансової системи та фінансового ринку присвячені наукові праці В. І. Міщенко, О. І. Кіреєва, М. М. Шаповалової, І. О. Школьник, Б. І. Пшика, В. Бурлачкова, П. Каллаура, І. І. Попова, Г. Дж. Шиназі, Е. Крокета, Ф. Мишкіна, Дж. Чант, Н. Веллінка та ін.

МЕТА РОБОТИ полягає у визначенні сутності стійкості фінансового сектора та обґрунтуванні її ключових характеристик.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси Internet та нормативно-інструктивні матеріали вітчизняних та зарубіжних органів фінансового нагляду.

При проведенні дослідження використано методи структурно-логічного аналізу, порівняння та узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

Складність визначення поняття “стійкість фінансового сектора” значною мірою зумовлене специфікою і складністю процесів, що відбуваються у фінансовому секторі. Дослідження і систематизація науково-методичних підходів, що склалися у фінансовій науці і практиці фінансового нагляду, дозволили нам дійти висновку, що для характеристики стійкості фінансового сектора використовується декілька понять – „фінансова стійкість” (financial soundness) і „фінансова стабільність” (financial stability), які часто ототожнюються.

Передусім зауважимо, що крім змістовних

аспектів при визначенні поняття „стійкість фінансового сектору” слід врахувати і лінгвістичні. В українській мові термін „стабільність” асоціюється з незмінністю. У тлумачному словнику С. І. Ожегова поняття „стабільність” визначається як „міцність, стійкість, постійність” [5]. У той же час фінансовий сектор є динамічним та його стійке функціонування і розвиток не припускають його незмінності. Тому обом англійським термінам „financial soundness” і „financial stability” в українській мові краще, на наше переконання, відповідає поняття „фінансова стійкість”, а не „фінансова стабільність”. Аргументуючи свою позицію, звернемося до тлумачного словника Д. В. Дмитрієва, то знайдемо таке його тлумачення: „Стойким до чого-небудь називають об’єкт, який здатний зберігати свої функціональні якості при несприятливому впливі зовнішнього середовища” [2, с. 1140]. При цьому основне змістовне навантаження акцентується не на постійності системи чи об’єкта, а на збереженні їх сприятливих якостей при несприятливому впливі зовнішнього середовища. Саме такий підхід до сутності стійкості має стати підґрунтям для визначення поняття „стійкість фінансового сектору” є найбільш правильним і адекватним з позиції використання у фінансовій сфері, в якій присутні зовнішні шоки, значні ризики, невизначеність та асиметричність інформації. Окрім того, зауважимо, що в українській мові не прийнято вживати термін „нестійкість”, не дивлячись на вищезазначені лінгвістичні особливості, прийнято говорити „нестабільність”. Ця особливість проявляється і у фінансовій науці, а відтак і фінансовій термінології – зазвичай поняття „фінансова нестабільність” вживається як протилежне до поняття „фінансова стійкість”. Тож, ототожнення понять „фінансова стійкість” і „фінансова стабільність” певною мірою видається нам вмотивованим, хоча не зовсім прийнятним в лінгвістичному сенсі.

Традиційно під стійкістю розуміють здатність системи зберігати деякі властивості та характеристики незмінними. Але таке трактування, на наше переконання, є дуже не конкретним. Визначення стійкості системи як у вітчизняній, так і в іноземній наукових школах має різні трактування з огляду на різноманітність самих систем та їх характеристик. Так, стійкість, що розглядається для статичних і динамічних систем, може характеризуватися як фіксованими параметрами (конкретними точками), так і змінними характеристиками (прив’язкою руху системи до будь-якої площини чи траєкторії).

Складність розробки критеріїв фінансової стійкості визначається тим, що сьогодні немає єдності в розумінні як самого поняття „стійкість системи”, так і в класифікації видів стійкості. Так, програма оцінки фінансового сектору Міжнародного валютного фонду і Світового банку (FSAP) припускає проведення оцінки надійності окремих підсистем (перш за все, банківської системи), якості банківського, страхового, фінансового ринків та нагляду за прийнятими міжнародними стандартам, проведення стрес-тестів, оцінку здатності монетарної

влади ефективно реагувати в випадку системного стресу, але не розкриває поняття стійкості фінансової системи і стійкості фінансового сектору.

Система вважатиметься стійкою, якщо при її збуренні вона відхиляється незначно від стану рівноваги, а всі наступні рухи залишаються у відносно малій відстані від рівноваги. Але часто для динамічної системи рівновага може мати багатократний вираз. Розповсюджене виникнення багатократної рівноваги в економіці змусило вчених ввести поняття стійкості в процесі адаптації та квазістійкості. Процес адаптації, як вважають, глобально стійкий, якщо для будь-якого початкового стану є точка рівноваги, до якої система прямує – ця точка не повинна бути тією ж самою для всіх початкових умов. Квазістійкість характеризується побудовою послідовності точок від будь-якої початкової точки, що передає послідовність часу яка прямує до нескінченості, та всі ці точки – є точками рівноваги [14, с. 461].

У сучасній практиці фінансового нагляду традиційним підходом до визначення сутності поняття „фінансова стійкість” стало його трактування через множину критеріїв.

Критичний аналіз науково-методичних підходів щодо тлумачення сутності поняття „фінансова стійкість” у фінансовій науці та практиці фінансового нагляду в Україні та пострадянських країнах засвідчили, що фінансову стійкість у цьому разі розглядається на різних рівнях – як характеристику фінансової системи, фінансового сектору, грошово-кредитної системи, банківської системи, національної і глобальної економіки.

Наведемо визначення поняття „фінансова стійкість” вітчизняними науковцями та науковцями з пострадянських країн. Ряд науковців розглядають поняття „фінансова стійкість” з прив’язкою до фінансової системи:

– фахівці Центру наукових досліджень Національного банку України: „фінансова стійкість – це такий стан динамічної фінансової системи, за якого вплив будь-яких шоків на фінансову систему (чи на окремі її елементи) не заважає їй забезпечувати ефективний перерозподіл фінансових ресурсів в економіці, функціонування платіжної системи, а також абсорбцію (амортизацію) шоків” [6, с. 12, 68];

– І. І. Попов: „фінансова стійкість – це збалансований стан, який визначається певним трендом протягом тривалого інтервалу часу, який розглядається... Це пов’язано з тим, що фінансова система, як об’єкт, що досліджується, діє в постійно змінних умовах зовнішнього середовища, але важливим є те, щоб така лінія знаходилась у певних межах” [8];

– П. В. Каллаур: „фінансова стійкість – це властивість фінансової системи повертатися до рівноважного стану після припинення впливу, яке вивело її з цього стану” [3, с. 33];

– автори Зеленої книги, підготовленої у процесі консультацій щодо підвищення проведення регулювання та нагляду за фінансовим сектором України: „фінансова стійкість – це стан розвитку фінансової системи, за якого вплив будь-яких дій на

фінансову систему (чи на окремі її елементи) не суттєво впливає на можливість виконання фінансовою системою власних функцій. Для України цими функціями є створення умов для реалізації стійкого розвитку економіки України” [4, с. 18];

– В. Бурлачков: „фінансова стабільність – це стійкість фінансових ринків і фінансових інститутів, зокрема наявність на ринку достатнього обсягу ліквідності та рівня капіталу фінансових установ для покриття можливих втрат... У такому випадку до умов забезпечення фінансової стабільності не входить стабільність цін фінансових активів, оскільки їх коливання є наслідком динамічності ринкових процесів, а отже – іманентною властивістю фінансових інструментів” [1, с. 56].

Науковець Б. І. Пшик, досліджуючи місце фінансової стійкості у системі макроекономічної стійкості країни, обґрунтував наявність трьох підходів до трактування поняття „фінансова стійкість”: прямий підхід – в рамках цього підходу визначення містять опис функцій та інших характеристик, якими повинна володіти фінансова система у стабільному стані. В основі цих визначень лежить теза, що фінансова система є стабільною до тих пір, поки вона виконує покладені на неї функції; зворотній підхід – фінансова стійкість досліджується як відсутність нестабільності та фінансової кризи; змішаний підхід – полягає в одночасному застосуванні прямого і зворотного підходів у визначенні поняття „фінансова стійкість” [9, с. 95].

Проведемо систематизацію і критичний аналіз науково-методичних підходів щодо трактування сутності поняття „фінансова стійкість”, які напрацьовані зарубіжними науковцями та фахівцями міжнародних фінансових інститутів, наглядових і регуляторних органів. Професор Вищої Школи Бізнесу при Колумбійському Університеті Ф. Мишкін вважає, що фінансова нестабільність виникає, коли фінансова система піддається шокам та інформаційним потоком таким чином, що вона більше не може трансформувати заощадження в інвестиції [13].

Представник Міжнародного валютного фонду Г. Шиназі вважає, що фінансова стабільність – це ситуація, в якій фінансова система здатна задовільно виконувати три ключові функції одночасно: по-перше, фінансова система ефективно і безупинно сприяє міжчасовому розподілу ресурсів в економіці від власників заощаджень до інвесторів і розподілу економічних ресурсів загалом, по-друге, фінансові ризики на перспективу визначаються й оцінюються з прийнятною точністю, а також відносно добре керуються, по-третє, фінансова система перебуває в такому стані, що спроможна абсорбувати фінансові та реальні економічні шоки. На думку фахівця, фінансова система перебуває у стані стабільності, коли вона сприяє функціонуванню економіки і розсіює фінансові дисбаланси, які виникають ендогенно або як результат значних негативних і непередбачуваних подій [10, с. 2]. Такий підхід до розуміння фінансової стійкості вимагає належної роботи фінансових інститутів, фінансових ринків та фінансової інфраструктури, тобто фінансового

сектора в цілому, а також акцентує увагу на такій важливій передумові стійкості фінансового сектора як оцінювання та управління ризиками.

Е. Крокет, представник Банку міжнародних розрахунків і Форуму фінансової стійкості, дотримується думки, що фінансова стійкість визначається як відсутність нестійкості, тобто стану, в якому економічна робота потенційно послаблює коливання в цінах фінансових активів або нездатність фінансових установ відповідати за договірними зобов'язаннями [11]. Дж. Чант, радник Банку Канади, теж вважає за доцільне сутність фінансової стійкості розглядати як протилежну до фінансової нестабільності – ситуації на фінансових ринках, яка перешкоджає або загрожує економічній діяльності [9, с. 93]. Н. Веллінк, фахівець Центрального банку Нідерландів, наголошує на тому, що визначення фінансової стійкості слід надавати через ознаки стійкої фінансової системи: „...стійка фінансова система здатна до ефективного розміщення ресурсів та абсорбції шоків, уникаючи руйнівного впливу на реальну економіку або на інші фінансові системи. Також система безпосередньо не повинна бути джерелом шоків. Тому наше визначення охоплює ті гроші, які функціонують належним чином як засіб платежу і як розрахункова одиниця, та фінансову систему, яка має адекватно виконувати функцію з мобілізації заощаджень, диверсифікації ризиків та перерозподілу ресурсів” [12, с. 38-42].

Фахівці Національного банку Республіки Казахстан визначають фінансову стійкість досить широко – як відсутність диспропорцій в економіці, що можуть призвести до корекції фінансових ринків, розгортання системної кризи та падіння спроможності фінансових інститутів забезпечувати безперебійне функціонування фінансової системи й підтримувати ділову активність реального сектору економіки [9, с. 93].

В процесі дослідження ми дійшли висновку, що, по-перше, більшість визначень поняття „фінансова стійкість” характеризуються певною апофатичністю, тобто при аналізі використовується метод протиставлення – фінансова стійкість визначається як відсутність, відповідно, фінансової нестабільності. Це, в науковому сенсі, не зовсім прийнятний підхід щодо аналізу змісту поняття „фінансова стійкість” і стійкості фінансового сектора як явища – через використання певного ряду термінів, понять і категорій, які не входять в межі його сутнісних ознак. По-друге, вищенаведені визначення в більшій мірі описують наслідки фінансової стійкості (або фінансової нестабільності) для економіки, ніж її внутрішній зміст і фундаментальну сутність стійкості фінансового сектора.

Відтак найбільш повним і обґрунтованим підходом щодо визначення фінансової стійкості нам видається підхід, наведений у робочому звіті Міжнародного валютного фонду WP/04/101 „International Capital Markets Department Toward a Framework for Safeguarding Financial Stability”, відповідно до якого фінансова стійкість розуміється як такий стан або ситуація у фінансовому секторі, за якої забезпечується ефективний і своєчасний

перерозподіл фінансових ресурсів, адекватна оцінка та ефективне управління ризиками, абсорбція фінансових шоків – здатність фінансового сектора поглинати фінансові шоки без істотних потрясінь [7].

ВИСНОВКИ

Підводячи підсумок проведеного дослідження, слід зауважити, що, на наше переконання, під фінансовою стійкістю, на нашу думку, слід розуміти такий стан фінансового сектора, за якого забезпечується його здатність виконувати свої функції та абсорбція фінансових шоків. Складність визначення поняття „фінансова стійкість” зумовлена наступними її особливостями: системний характер – поняття „фінансова стійкість” є комплексним і багатоаспектним, оскільки на практиці фінансова стійкість виникає як синергетичний результат взаємодії фінансових посередників, фінансових інструментів та фінансових ринків; множинність можливих станів фінансового сектора – фінансова стійкість не є єдиним станом фінансового сектора, а являє собою діапазон його можливих станів; відносний характер – завжди існує ймовірність виникнення фінансової дестабілізації навіть у стійкому фінансовому секторі; динамічний характер – при наявності фінансової стійкості у фінансовому секторі має забезпечуватися ідентифікація та адекватне оцінювання фінансових ризиків, які можуть реалізуватися у майбутньому, що дозволить забезпечити фінансову стійкість у майбутньому. Неналежне управління фінансовими ризиками призведе до того, що у майбутньому можуть виникати неочікувані фінансові шоки, що призведе до втрати стійкості у фінансовому секторі; поєднання внутрішнього і трансграничного характеру – стійкість фінансового сектора країни, з одного боку, залежить від макроекономічної ситуації в країні та, з іншого, від впливу на нього глобальних і міжнародних фінансових явищ і процесів.

Враховуючи те, що традиційним підходом до визначення сутності поняття „фінансова стійкість” є його трактування через множину критеріїв, нами було систематизовано ключові характеристики стійкості фінансового сектора, до яких слід, на нашу думку, відносити належний рівень довіри фінансового сектора, зокрема до фінансових посередників, фінансових ринків та фінансових інструментів; здатність фінансового сектора абсорбувати фінансові шоки, тобто здатність запобігати фінансовим кризам та негативному впливу фінансового сектора на інші сектори економіки; здатність забезпечувати безперервні розрахунки в економіці; відсутність надмірної волатильності фінансових ринків та фінансових інструментів; забезпечення ефективного управління фінансовими ризиками, у тому числі системним фінансовим ризиком; ефективний розподіл фінансовий ресурсів.

Література

1. Бурлачков В. Теоретичні основи грошово-кредитної політики та світова фінансова криза / В. Бурлачков // Економіка України. – 2009. – № 2. –

С. 49-59.

2. Дмитриев Д.В. Толковый словарь русского языка / Под ред. Д.В. Дмитриева. – М.: Астрель, 2003. – 1584 с.

3. Каллаур П. Концепт „финансовая стабильность” / П. Каллаур // Белорусский экономический журнал. – 2007. – № 1. – С. 25-37.

4. Консультації щодо підвищення проведення регулювання та нагляду за фінансовим сектором України: Зелена книга, консультаційний документ. – К.: Національний банк України, 2010. – 28 с.

5. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка: 80 000 слов и фразеологических выражений / Российская академия наук. Институт русского языка им. В.В. Виноградова. – 4-е изд., доп. – М.: Азбуковник, 1999. – 944 с. – ISBN 5-89285-003-X.

6. Організаційно-методичні підходи до запровадження НБУ системи оцінки стійкості фінансової системи: Інформаційно-аналітичні матеріали / За ред. В.І. Міщенко, О.І. Кіреєва і М.М. Шаповалової. – К.: Центр наукових досліджень НБУ, 2005. – 97 с.

7. Показатели финансовой устойчивости: руководство по составлению. – Вашингтон: МВФ, 2007. – 312 с.

8. Попов І. В. Методичні підходи до визначення стабільності фінансової системи / І.В. Попов // Ефективна економіка: електронне наукове фахове видання. – 2012. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=1177>

9. Пшик Б.І. Фінансова стабільність: сутність та особливості прояву / Б.І. Пшик // Вісник СевНТУ: Збірник наукових праць. – Вип. 138/2013. – Севастополь, 2013. – С. 91-96. – Серія „Економіка і фінанси”.

10. Шинази Г.Дж. Сохранение финансовой стабильности / Г.Дж. Шинази // Вопросы экономики (МВФ). – 2005. – № 36. – 26 с.

11. Crockett A. The Theory and Practice of Financial Stability [Electronic resource] / A. Crockett // GEI Newsletter Issue. Global Economic Institutions. – 1997. – № 6. – Mode of access: <http://www.cepr.org/gei/6rep2.htm>

12. International Capital Markets Department Toward a Framework for Safeguarding Financial Stability: IMF Working Paper / Prepared by Aerd Houben, Jan Kakes, and Garry Schinasi I. – 2004. – June. – 47 p.

13. Mishkin F.S. Global Financial Instability: Framework, Events, Issues [Electronic resource] / F. S. Mishkin // Journal of Economic Perspectives. – 1999. – Vol. 13. – № 4.. – Mode of access: <http://www0.gsb.columbia.edu/faculty/fmishkin/PDFpapers/je p99.pdf>

14. The new palgrave a dictionary of economics // Ed. by John Eatweal, Murray Milgate, Peter Newman. London: Macsmillan reference LTD, 1998. – V. 4. – 4103 p.